NAŠE ŘEČ

ROČNÍK I. ČÍSLO 7.

VÁCLAV FLAJŠHANS:

NAŠE OSADY A JEJICH JMÉNA.

P. dr. Vydra, od něhož náš list přinesl v prvním svém čísle zajímavý článeček »Chocerady — Kocerady«, vydal v loňské výroční zprávě obchodní akademie karlínské zevrubnou rozpravu: »Česká místní jména hejtmanství prachatického« (na str. 25 až 56), kde probírá všech asi dvě stě jmen osad prachatických, zjišťuje jejich správné znění a podává pro své tvrzení vždy důvody, jednak mluvnické, jednak historické.

Cíle svého práce zcela jistě došla; můžeme směle říci, že ve všech případech p. dr. Vydra své mínění dokazuje přesně vědecky, že se výklady jeho varují pouhých fantasií a prázdných tvrzení a že ve velmi velikém počtu příkladů je možno jeho výklady přijmouti. Ale přes to přese všecko nalezneme přece dosti často výklady, z nichž vyznívá spíše starší stanovisko absolutistického zákonodárce nežli nové skromnější pouhého zpravodaje; čteme dosti často o právu rozhodovati mezi tvarem (domněle) správným a nesprávným, kde moderní grammatik se spokojí pouhým zjištěním nynějšího stavu, nezamítaje ho ani nezatracuje. A poněvadž p. dr. Vydra mluví tak asi celkem za obyčejné naše veřejné mínění, které pokládá za své právo měniti a opravovati místní jména, lidem nebo listinami dochovaná, podle domnělé správnosti grammatické nebo historické, chci zde o této věci ukázati na několika příkladech (vynechávaje ovšem to, co ve svých úvahách pověděl již kollega Profous), jak snadno i dobrý odborník (a práce p. Vydrova náleží k nejlepším toho způsobu) může podlehnouti síle »veřejného mínění«.

Jak pomalu a nenápadně vtírá se nám každému takový úsudek, ukazuje úvaha o jmenech »Libějice«, »Vitějice«, — stránek necituji, práce je srovnána abecedně, — dnes v lidu obecně užívaných a úředním seznamem přijatých. Palacký i Sedláček (správně,

jak uvidíme) ukázali, že tvar původní, historický jest vlastně »Libějovice«, »Vitějovice«; kdyby ten tvar byl ještě znám lidu nebo písemné tradici, zasluhoval by jistě zachování. P. dr. Vydra však brání obojího tvaru, dnešního i historického, úvahou grammatickou: »oba tvary *mohly však vzniknouti zcela dobře vedle sebe*«. Má theoreticky nepochybně pravdu: máme vedle sebe a vedle sebe vznikly tedy v jazyce českém tvary Arnoltovice i Arnoltice, Královice i Králice, Popovice i Popice atd. a nepochybně »mohly zcela dobře vedle sebe vzniknouti« Hořovice i Hořice, Pardubovice i Pardubice atd. Ale již při této první úvaze vidíme, že pouhá možnost nedokazuje ještě skutečnosti; víme všichni, že říkáme sice Pardubice, ale nikoli Pardubovice, že jinde jsou Hořovice a jinde Hořice, opět jinde Královice a jinde Králice atd. — čili, že jazyk nevytváří všech možných tvarů, nýbrž se spokojuje několika vybranými. Které to jsou, ukazují historické doklady. Těch ovšem pro tato dvě jména p. dr. Vydra neuvedl; ale uvádí je Klimesch. Z nich pak vidíme, že nikterak nevznikly vedle sebe Libějovice a Libějice atd., nýbrž že ve XIII., XIV. a XV. stol. jest doložen u Libějovic jenom tvar starší »Lubějovici«, »Libějovici«, »Libějevici«.. atd., tvar »Libějice« že je doložen teprve r. 1468, ale že ještě do XVII. stol. je stále v menšině; a týmž způsobem vidíme, že tvar »Vitějovice« je doložen ve XIII.—XVII. stol., první doklad pro »Vitějice« že se naskýtá teprve r. 1603 . . . A vidíme, ohlédneme-li se po tvarech podobných, že se týž postup děje po celé oblasti jazyka českého: že se ze staršího Kunějovice — Kunějevice stávají Kuněvice, Kunovice; ze staršího Černějovice, Černějevice — Černěvice, Černovice, z Modřejovic Modřovice, z Kvasejovic Kvasovice atd. — touž pohodlností a šetrností mluvy, jakou z Nelahozevsi vzniká Nalezoves atd. Palacký i Sedláček mají tedy pravdu; historický, původní název jest pouze »Libějovice«, »Vitějovice«; teprve od XVII. stol. ovládá tvar kratší, lidový, který vnikl ve stol. XIX. do úředních seznamů. Nemůžeme ho ovšem dnes již starším původním nahraditi; ale nesmíme arci také říkati, že může býti se starším téhož původu . .

Než v tomto případě byla aspoň theoretická možnost; při jméně »Kratusín« jde však theorie ještě dále. Veškeré doklady, i německý název »Kratuschin«, vedou k názvu »Kratošín«, »Kratušín«; máme také jiný podobný název »Krutošice«. Úřední seznam a lid(?) má název »Kratusín« — patrně nový, ještě r. 1720 na mapě Müllerově čte se »Kradošín«; a p. dr. Vydra tohoto, patrně chybného názvu se zastává slovy »*nic nevadí domněnce*, že bylo též příjmení *Kratus*«. Mohli bychom snad připustiti, mluví-li tak vskutku lid obecně a není-li v úředním seznamu pouze obyčejná

chyba, že dnes vládne jenom název »Kratusín«; ale ovšem nikdy a nijak nemůžeme z tohoto chybného tvaru uzavírati, že bylo někdy nějaké příjmení »Kratus«; sice bychom z chybného nového »Bubeneč« mohli rovněž tak uzavírati, že »nic nevadí domněnce, že bylo též příjmení Bubenec«.

Vidíme, jak obecné mínění vede i opatrného filologa již k vymýšlení tvarů nikdy nebývalých (jako osobní jmeno »Kratus«); ale vede ho ještě dále. Jest místo »Cejsice«, tak doložené již r. 1359 (»Czeysicz«), 1547 (»Cejsice«) atd., jehož český tvar správný má ještě Palacký v Popise. Teprve r. 1720 nalézáme (osada je německá) název německý »Czaistitz« na mapě Müllerově, odtud pak je nynější název německý »Zeislitz« a český novotvar »Cejslice«. Tak mluví doklady. Náš sběratel však, v poutech vykladatelských a v rouchu zákonodárcově, dekretuje prostě takto: »*Zdá se*, že původnější a správnější jest název: Cejslice... osada slula *původně trvám* Čížkoviće, což přeloženo do němčiny slovem Zeislitz; podle názvu německého utvořen později název český Cejslice.. *neporozuměním a chybnou obdobou* vznikl též tvar Cejsice«.. Tedy: p. dr. Vydra měl před sebou doklady, že od r. 1359 se říkalo stále Cejsice, nikdy jinak; teprve r. 1720 nalézá německý název Zeislitz a teprve v XX. stol. je doloženo Cejslice; nicméně pokládá tvar Cejslice z r. 1902 za původní a tvar z r. 1359 za pokažený z tohoto moderního novotvaru. Vše ovšem proto, poněvadž myslí, že tvar Cejsice musí vyložiti a ježto nejblíže se mu hodí k tomu české slovo Čížek...

A podobně soudí při jméně *Řepešín*. Zde jest všechno proti němu: historické doklady, německý tvar, znění lidové, úřední seznam kladou svorně »*Repešín*«; jen tu a tam se nalezne odchylně »Řepešín«. Ale p. dr. Vydra, maje ovšem na mysli předpisy českého hláskosloví (osada je německá), předpisuje krátce: »*jistě nejsprávnější tvar* v češtině jest Řepešín, *ať jest původ jakýkoli*« — tato slova již skoro trochu upomínají na Juvenalovo »Hoc volo, sic jubeo«... Zde již patrně zcela zapomněl, že úkolem mluvnice vědecké není předpisovati, co by bylo snad nejsprávnější, nýbrž pouze oznámiti, co řeč lidu a doklady listinné podávají. Výklad se musí přizpůsobiti dokladům, nikoli však doklady výkladu...

Vím ovšem, p. dr. Vydra měl při tom nejlepší a nejčistší úmysly: chtěl nějak vyložiti čtenáři ta záhadná jména (vždyť sám pro Cejsice, Repešín atd. lepšího výkladu nevím) a tak si vybral ona znění, která se mu zdála nejpřirozenější. Jenom že zapomněl, že měl právě v původcích těchto forem již předchůdce — těm že rovněž tak byla ta jména záhadná a že si je všelijak upravovali.

Byli to všelijací kancelářští písaři a zřízenci — Sedláček při takových slovech ve svém Historickém slovníku nazývá jejich původce »pány Franci«, ne snad zcela neprávem. Ale ovšem moderní filolog se těmto výtvorům vyhne — nejsou z lidu, třebas se někdy násilím do lidu vetřely.

A konečně — někdy p. dr. Vydrovi všechny tyto pomůcky selhaly. U jména »Narov« praví s tichým zoufalstvím: »původ tohoto slova jest mi nejasný«. Ani tu ovšem není postup jeho úplně správný; historicky dotvrzený tvar není »Narov«, nýbrž »Vnarovy« — a odtud musí vycházeti vykladatel. Arci — ani tento tvar není jasný, ale to ovšem nevadí; není-li jasný dnes, zítra bude třebas tak jasný, jako »Brdo« nebo »Bučina«...

Tím ovšem není řečeno, že by všechny výklady p. Vydrovy byly správné — ani ty ne, které se mu zdají samozřejmé. Vytýká na př. Klimeschovi, že české »Volary« vykládá z německého »Wallern«. Dodává sice, že dnes jsou Volary německé, ale právě jméno prý ukazuje, že jsou založení českého. To by musil p. dr. Vydra teprv dokázati; všechna místa jižně a západně mají názvy německé a české »Wolari« jest doloženo teprve r. 1444; ve XIV. stol. čteme jenom »Wallern«; netvrdím ovšem na určito, že má Klimesch pravdu — ale výklad p. dra. Vydry nemá nikterak větší pravděpodobnosti nežli výklad Klimeschův. Někdy bývá výklad zcela určitě chybný: jméno »Chroboly« (asi dvacetkrát, již od XIV. stol., doložené až podnes, také v něm. »Chroboli« žijící) má ve třech kancelářských zápisech (1395, 1423, 1437) formu »Chrbol-«, patrný omyl kancelářský, jak v týchž textech jest jinak patrno. A p. dr. Vydra postupuje svou methodou: místo aby vyšel od živého, nejstaršího a bezpečně až podnes českým a německým zněním zaručeného tvaru »Chrobol-«, vychází ze snadnějšího tvaru »Chrbol« — rozumí se, místo »hrbol«. Hned vykládá, že tu je vzácný příklad »ch« znělého místo »g«, jak se kdysi pokusil Zubatý o výklad »Cheb« = »Heb«. Ale tu tvar původní byl »Cheb« — »Hba«, se spodobou temného »ch« k jasnému »b« zrovna tak, jako starší »stblo« dalo novočeské »zblo« (vedle stéblo) nebo stč. »pezd« mělo genit. »bzda«... »Cheb« — »Hba« můžeme tedy vyložiti prostěji a není v něm dokladu pro »chrb — hrb«. — A potom pokračuje: »chrb-« prý se změnilo v »chrob«-, tak jako »skroz«, »obdrožeti«, »drozost« atd. Ale i tu je na omylu: »chrb«- mívalo vsuto -i-: chřib-, nikoli -o-; doklady v Gebauerově Slovníku staročeském to ukazují zřetelně; Chrobol- musíme tedy vykládati jinak (osada je německá) — nevím sice jak, ale výklad »chrbol« — »hrbol« se zdá i semasiologicky nevhodný; osada leží v úžlabí mezi dvěma vrchy...

spíše se podobá, že tu máme některé slovo cizí, jenom zvukem přikloněné. —

Mohlo by se z toho výkladu zdáti, že snad práce p. Vydrova je nedosti spolehliva. Nikoli — to bychom jí ukřivdili. Má dobrou snahu a přináší dobrý seznam místních jmen prachatických. Ale snaha její jde často dále, než kam dovolují těsná pouta dokladů. Hledí vše vyložiti — a zapomíná často, že zvláště při místních jmenech jest největší ctností vyznání Sokratovo . . Mnohá jména, řekněme třebas zase Bor nebo Blanice, jsou ovšem jasná; ale ze starších jmen, pokud podstatně přesahují XV. století, jest nám skoro dobrá polovice záhadná — a výkladu neposloužíme, budeme-li vycházeti od těch zkaženin, jimiž si usnadňovali výklad již před námi kancelářští zřízenci XVII.—XIX. století. Jen na to jsem chtěl při záslužné práci p. Vydrově upozorniti — a dodávám pouze to, co pověděl již p. dr. Profous ve své úvaze: často by se byl podobných omylů sběratel uvaroval, kdyby byl z Klimeschových bohatých zásob aspoň některé doklady otiskl a jejich vzájemný poměr označil. Jinak jest jen chvályhodno, že hrubších omylů, k nimž každého z nás takřka dnes obecné mínění svádí, je celkem málo a že svému úkolu (býti praktickou příručkou) kniha vyhověla dobře.

JOSEF ZUBATÝ:

MEZI.

Naši brusiči snad bez výjimky zapovídají tuto předložku, kde se jí označuje čas. Není prý správné říkati *mezi tím* (anebo, jak se obyčejně píše, *mezitím)*, *mezi řečí, mezi jízdou* atp.; má se prý říkati jen *zatím, za řeči, za jízdy;* místo *mezi cestou* (což ostatně snad ani nikdo neříká) prý je správné jen *cestou*, místo *mezi mší, mezi kázáním* dokonce *ve mši, v kázání*, kde *mši, kázání* je čtvrtý pád (tedy *ve velkou mši, v dopolední kázání:* říká se tak vůbec někde?). Že místo spojení s předložkou *mezi* bývá možno říci i jinak, je pravda: ale není pravda, že by zde všude *mezi* bylo nesprávné. Vždyť bývá i rozdíl významový, o nějž olupuje češtinu, kdo zapovídá jeden ze dvou možných výrazů: *mezitím* (něm. inzwischen) vyjadřuje spíše pouhou současnost (»mezitím přišel ještě bratr«), kdežto *zatím* ukazuje spíše k časové mezeře mezi začátkem a koncem děje (»zatím si dojdu pro klobouk«); také předložkou *za* s druhým pádem častěji (zvláště v době starší) se naznačuje, že věc podstatným jménem vyjádřená ještě neminula, než pouhá současnost, ač v této věci není důslednosti (»za rosy

se seče nejlépe« znamená spíše »dokud je rosa«, než »když je rosa«). Proč by bylo *mezi* nesprávné? Vždyť na př. němčina ani o čase neříká »zwischen« (mimo »inzwischen«), aby se smělo říci, že zde napodobíme němčinu: a čeština nemá práva, vyvinouti si na předložce svůj význam?

A k tomu stačí pohlédnouti do mluvnic a slovníků, abychom viděli, že se předložky *mezi* o čase v češtině odjakživa užívá. Miklosichova srovnávací mluvnice (4, 749) má doklady církevní, slovinské, srbské, ruské i polské (na př. csl. *meždu sim* »mezi tím«, slvin. *med hojo* »mezi chůzí«, rus. *meždu těm*, *meždu dělom* »mezi dílem«), Gebauerův slovník má *mezi tiem* již z nejstarších českých památek, mimo to na př. ze Štítného *mezi jejich nesvolením* (mezi nedohodnutím, než by se dohodli), odjinud *mezi tú příhodú*, Jungmann *mezi tím* (o čase) na př. z Veleslavína, z bible Kralické, z Komenského: kdož by tedy pochyboval, že *mezi* v tomto významě je stará předložka česká i vůbec slovanská? Užívejme tohoto slova beze strachu, kde ho užívá náš lid, a užívejme beze strachu o čase i jiných mluvnických prostředků, posvěcených týmže užíváním; a nevymýšlejme tvarů jiných, zejména ne takových, které se samy příčí našemu citu.

Ptáme-li se, proč se zapovídá užívati *mezi* o čase, najdeme příčinu první asi v tom, že mimo tuto předložku užíváme o čase i předložek a tvarů jiných (*mezitím* vedle *zatím* atd.). Je-li možno totéž (anebo skoro totéž) vyjádřiti způsobem rozličným, přísný brusič rád se ptává, který z nich je pravý; není ovšem čeština jediný jazyk, který mívá způsobů na vybranou. K tomu se přidružila úvaha mluvnická. »Předložka *mezi* určuje prostor se dvou nebo více stran obstoupený předměty jinými: Mezi polem a loukou teče potok. Šli mezi lid. Město Jeruzalém leží mezi horami. — Kde není takového ohraničení, kde jest řeč o jediném toliko předmětě, tam se užívá chybně *mezi* za jiné předložky« (Bartoš). Kdo tak soudí, zapomíná, že každý jazyk význam slova měnívá, rozšiřuje nebo zužuje. A pak: *mezi* podle původu znamená »uprostřed«, bez rozdílu, jde-li o předmět jediný nebo o více předmětů (totéž slovo v jazyce staroindickém na př. může označovati vnitřek domu, místo v řece, v lese atd., a stalo se později prostředkem označovati vůbec místo, v němž něco jest); tak by v tomto časovém významě zrovna mohl býti zbytek významu původně širšího, než bývá v slovanských jazycích (nikdo u nás nemůže na př. říci, že kámen leží »mezi« řekou, jako dovede říci jazyk staroindický).

Také na vyjadřování některých místních pojmů je prý nesprávné užívati předložky *mezi*. Jsou staré doklady spojení *ve dveřích*, *ve vratech*. Ale musí býti proto chyba, řekneme-li o kom, že se po-

stavil *mezi dveře*, že stojí *mezi dveřmi?* Vždyť dveře se skládají z veřejí a pažení, nejsou předmětem jednotným (proto je to také slovo množného čísla): proč je chyba, říkati *mezi dveře* nebo *mezi dveřmi?* Vždyť i zde cítíváme rozdíl: *mezi dveřmi* řekneme nejspíše, zatarasuje-li kdo průchod dveřmi jiným. Také prý je chyba, řekne-li se o kom, že má *mezi oknem* nebo *mezi okny* květiny, místo správného *za oknem, za okny*. Přiznávám se, že jsem o květinách mezi oknem nikdy neslyšel; také by to byl nesmysl. Ale řekne-li kdo, že má květiny mezi okny, je to přece správné, třebas mezi okny může znamenati mezi oknem vnějším i vnitřním anebo mezi dvěma sousedními okny. A vedle toho je zase správné i za okny. O indických grammaticích je vůbec známo, že velmi podrobně znali hlásky i slova a mluvnické tvary svého jazyka; časem se jistě uzná, že znali také jeho skladbu výborně, a zvláště, že jí také rozuměli. Indický grammatik sotva by se byl dopustil chyby, které se dopouštějí naši brusiči, nedovedou-li si v hlavě srovnati, že by mohl člověk míti květiny mezi okny i za okny: dobře věděl a měl vždy na mysli, že totéž druhdy lze říci rozličně, podle toho, který odstín významový mluvící zrovna chce řečí vystihnouti.

Také jsem četl, že »hádali se spolu« je lepší než »*mezi sebou*«. Proč? Zase bych musil opakovati, že obé je správné a že bychom měli býti rádi, dovedeme-li totéž říci jednou tak, podruhé jinak. I zde má Miklosich doklady z jiných jazyků slovanských, i zde nalézáme u Gebauera věty z nejlepších památek staročeských, jako »apoštolové mezi sebú pomlúvají« (rozmlouvají), »andělé jsú mezi sebú tovařiši« atp.

JOSEF VYCPÁLEK:

O CHYBNÉM SLOVOSLEDU NEBOLI POŘÁDKU SLOV.

Ostatek.

II.

Nepřízvučná slova *mě, tě, mi, ti, mu, nám, se, si, jej, ho, ji, jí, jich, jsem* (ve větách vedlejších), *bych* a pod. mívají své místo hned *po prvním* ve větě *slově přízvučném*,* k němužto se jsouce ne-

* Správněji: hned po prvním přízvučném členu větném nebo po výraze spojovacím (zřídka však po a, ale, avšak, i). Na př. Na ten rybník se chodily tři holubice koupat (Erb.). Starému králi se oči jiskřily (t.). V městech se mu leckdes vysmáli, že se mu mate v hlavě (Jir.). Ale musíš si ji sám vybrat. (Erb.) Je-li první člen větný velmi složitý, bývají slova příklonná až za výrazem nejblíže následujícím. Na př.: Po čtvrtém pak bdění nočním bral se k nim Ježíš, jda po moři. (B. Kral.) Vychvátav na silnici, zastavil se udiven (Rais). R.

přízvučná přiklánějí, jako: Ne každému se dřevu dostane býti fládrem (Kom. Lab. 10, 2); přijde čas, že *se zeptá* zima, cos dělal v létě; každý *si* své štěstí strojí sám; kdo *si* srdce dodává, se štěstím *se* potkává; ráno *mu* to řeknu; až *ji* uvidím; když *jsem* k vám chodíval...; rád *bych* také jméno věděl (Kom. Lab. 3, 3). — Proto vypadají strojeně a nepřirozeně zbytečné úchylky od obvyklého toho pořádku, jako: *jenž zahrnoval ho* hymnicky oslavnými dopisy (N. L. 53, 272) m. jenž ho zahrnoval...; nepamatuji se z autopsie na Prahu doby tehdejší, *jak bylo jí* v těch dnech (N. L. 46, 301, B. K.), m. jak jí bylo v ty dni; a porozumí (tak!) naši čtenáři, *když obrátíme se na ně* s vřelým apelem, *aby stali se* horlivými čtenáři Zvonu (týd. Pravda), m. když se k nim obrátíme, aby se stali...; *když počal jsem* redigovati časopis (Pol.), m. když jsem počal red. č.; *jak netěšili bychom se* na premiéru opery mladého skladatele (N. L. 50, 39, Žd. Knittl), m. jak bychom se netěšili...; doufám, *že sebral bych to* najednou (N. L. 54, 150, Zevl.), m. že bych to sebral najednou.

Jsou-li ve větě příklonky dvě, bývají nejdříve *jsem* a *bych*, k nim se přímo druží *se* a *si* a k těm zase příklonky jiné, jako: Nemohl *jsem se* pro nic rozhodnouti, až *jsem se* tomu podivil (Kom. Lab.); zle *jste si* poradili; proč *bychom se* netěšili? zdali *byste si* věděli rady? neodvažuji *se Vás prositi; dovoluji si* Vás upozorniti..; byla *jsem to* nucena spálit. — A strojený, nepřirozený jest pořádek slov ve větách, jako: Nadešla chvíle, *kdy vyměňovali jsme si dárky* (N. L. 46, 354, B. K.), m. kdy jsme si vyměňovali d.; *kdo hodlá se jich* (hodů) účastniti, nechť... (spolk. zpr.), m. kdo se jich hodlá úč.; *dovolujeme si upozorniti Vás* na... (Č. prům. b.), m. dovolujeme si Vás upoz.; ubezpečuji, *že dostalo by se Vám* obsluhy té (tak!) nejpečlivější (J. Novák), m. že by se Vám dostalo obsluhy nejpečlivější; snad *bylo by* lépe, *kdyby ráčil Jste si již nyní* světlo připraviti (Jos. Lenský), m. snad by bylo lépe, kdybyste si již nyní ráčil připraviti světlo...

VÁCLAV ERTL:

O POSTAVENÍ PODMĚTU PO ČLENECH ÚVODNÍCH.

Ostatek.

V některých případech posléze možno spatřovati důvod určitého pořádku slovního také ve vlivu s l o v o s l e d u pro jisté případy u s t á l e n é h o, zmechanisovaného. V jazyce Palackého se jeví

tento vliv především tím způsobem, že spisovatel, podléhaje bezděky působení četby spisů latinsko-německých, odsouvá nezřídka ve větách vedlejších sloveso určité na samý konec věty, a to často bez jakékoli patrné příčiny. Na př.: . . na přezvědy, jak silně město s té strany *chráněno bude* 394, 7 (m. bude chráněno). Když mu posléze i kněžská pleš *zrušena býti měla* 230, 4 (m. měla býti zrušena) . . . líčení, kterým učený jeho prokurator M. Jan z Jesenice na universitě dne 18. prosince dovoditi *se snažil*, že kletba ta nemajíc základu ve právě, neplatna *byla* 156, 5 a j.* Na pořádek podmětu a slovesa určitého má tato okolnost účinek v tom směru, že podporuje ve větách vedlejších o členech úvodních tak zv. pořádek přímý, a to i v takových případech, kde by bylo možno očekávati spíše inversi podmětu. Na př.: Také jiné hlavní sídlo husitismu, královské město Písek, kdežto u Matěje Loudy ze Chlumčan *obecná Táborův kassa* chována byla, upadlo . . . v moc vojska králova 350, 21 (přirozeněji: kdežto u M. chována byla obecná kassa Táborů) . . návrhův, kterakby slovu božímu v zemi *průchod volný* zjednati se měl 290, 22 . . nebránil zase, že v těch krajích českých a moravských . . . *sjezdové krajští* držáni jsou, k nimžto . . 241, 5.

Jinou ustálenou konstrukcí, která působí u Palackého v některých případech na postavení podmětu a slovesa určitého, jsou v a z b y p ř e c h o d n í k o v é. Ty mají u Pal. v postavení čelném (t. j. před slovesem urč.) dvojí slovosledný typ ustálený: a) *Uslyšev to Hus*, šel s mistry mnohými do radnice 148, 3; b) V noci ale *Husité, změnivše* náhle směr pochodu svého, rychlým krokem obrátili se proti Hradci 385, 12. Stojí-li přechodníková vazba p ř í m o v č e l e věty, jakožto člen úvodní, bývá pravidlem typ první, o podmětě za přechodník založeném. Na př.: K obojí výmince *svoliv Václav z Dubé*, uvázal se v město 350, 16. Tímto věcí obratem *rozdrážděn jsa pan Chlum*, chvátal ku papeži 192, 3. Ale dříve . . . vzrostl sběh . . tak náramně, že *chtějíce páni* předejíti náhodu snad nemilou, kázali . . . 148, 21. Tento typ má nepochybně základ

---

* Charakteristický pro tento vliv cizího slovosledu jest Palackého překlad Poggiova listu o M. Jeronymovi Pražském, vložený na str. 249—255, na nějž pouze odkazuji, za podklad své práce — jako slov auktorem pouze citovaných vůbec — ho nepouživ.

v původním charakteru vazeb přechodníkových, kdy se participium se svým podmětem cítilo jako samostatná věta (dvoučlenná věta nominální), jejíž rovnocennost s následující větou o urč. slovese dotvrzuje i původní souřadné připojení spojkou *i* (na př.: Přijda ďábel *i* vezme slovo z srdce jich, Chelč.). Pro stanovení vzájemného postavení podmětu a slovesa urč. jest tento typ ovšem bez významu, protože podmět patří tu k přechodníku a sloveso urč. vlastního podmětu slovně vyjádřeného nemá.* Odchylky od tohoto typu v tom směru, že podmět je položen až k slovesu určitému, jsou nečetné (31 : 6) a bývá u Pal. v takových případech vždycky inverse. Na př.: Scházeje do nádvoří, *potkal se Hus* se svou hospodyní 189, 26. Této královĕ žádosti neprotivě se dále, *opustil Hus* konečně Prahu 156, 10 a j. Je-li však ještě před vazbou přechodníkovou položeno v čelo věty přísl. určení nebo jiný člen úvodní, vztahující se k slovesu určitému (nikoli k přechodníku), následuje podmět společný i vazbě přechodníkové i slovesu urč. hned za členem úvodním, čímž věta nabývá pořádku logického (na 57 dokladů 1 odchylka). Na př.: Od té doby *neshoda ta*, obrátivši k sobě pozor všeobecný, *vzrůstala* 7, 8. Mnoho raněných *Sigmund* utíkaje *pobral* na vojích s sebou 422, 20. Poněvadž ale zjevná přízeň císaře Karla IV. jej chránila, *nepřátelé jeho*, nemohouce v Praze ubližovati jemu bezpečně, *snesli* se na tom . . 31, 17 a j.** I v těchto případech náležel podmět

* Na tomto právě typu »uslyšev to Hus, šel« založil Vodička v uvedeném článku své tvrzení, že Pal. zachovává logický pořádek podmětu a slovesa urč. i tehdy, je-li v čele věty přechodník. K tomu cíli ovšem musil měniti ve svých dokladech zjevnou a výmluvnou interpunkci Palackého. Vodička cituje na př.: Nemohouce na dlouho setrvati v odporu . . ., arcibiskup Zbyněk i se sufraganem svým odřekli se konečně Řehoře XII. (str. 266); kdežto Palacký (III, 1, str. 116): nemohouce . . . arcibiskup Z. i se sufraganem svým, odřekli se . .; Vodička (str. 267): A tak mnoho hrozného promluviv, dotčený Martínek zabedněn jest do sudu a spálen; kdežto Pal. (III, 2, str. 20): A tak mnoho hrozného . . . promluviv dotčený Martínek, zabedněn jest atd. I zde vlastně jest opak jeho tvrzení pravdou; je-li totiž přechodníková vazba v čele věty a má-li sloveso urč. svůj vlastní podmět, jest u Pal. — byť v případech nečetných — inverse podmětu, jak patrno z dokladů shora dále uvedených (Scházeje do nádvoří, potkal se Hus . .).

** Týž pořádek bývá, je-li věta bez jakéhokoli členu úvodního. Na př.: »Král Václav, vrátiv se konečně . . . do Čech, nalezl znamenitou proměnu v stavu věcí 70, 1. Pro řešení otázky, o kterou jde v tomto článku, nemají doklady tohoto způsobu ovšem významu. Dvojí různý slovosled v těchto přechodníkových vazbách (uslyšev to Hus — Hus to uslyšev) měl pravděpodobně týž základ psychologický jako ve větách slovesných (nastala zima — zima nastala).

původně asi k participiu, tvoře s ním samostatnou větu nominální; svědčila by pro to nejen analogie s typem dříve uvedeným (uslyšev to Hus, šel), nýbrž i zjevná parataxe v příkladech staročeských (na př.: Tehdy *pústevník* .. *vida* téj královny žádost *i dosěže* v skrytém trhu jednéj deščky, Kat. 641), ba v některých případech i interpunkce Palackého; na př.: Teprv když biskup Lodenský měl kázaní o slovech apoštola Pavla .., *vězeň uveden byv*, modlil se na kolenou 228, 10. Když jeden z důvěrníkův jeho neopatrné prohodil slovo .., *král obořiv se* naň co domnělého spoluvinníka, porazil ho k zemi 293, 18. V tom případě bychom ovšem ani těchto dokladů za doklady přímého pořádku počítati neměli, jelikož sloveso urč. bylo by tu vesměs jako v typu dříve uvedeném bez vlastního podmětu.

Příčiny a okolnosti, které působí u Palackého na pořádek slovní a jmenovitě na postavení podmětu a slovesa určitého, jsou tedy mnohé a rozličné. Máme-li na zřeteli věty jednotlivé nikoli jako celky, v sobě uzavřené, nýbrž jako články stále pokračujícího řetězu myšlenkového, poznáváme, jak tyto příčiny působí tu v směru souhlasném, tu ve smyslu opačném, jak podle okolností nebo intencí spisovatelových tu ten, tu onen nabývá převahy, při čemž se důvody psychologické projevují nejčastěji. Odtud volný na pohled slovosled Palackého. Pozorujeme-li na př. ve větách o členu úvodním vzájemné postavení podmětu, slovesa urč. a předmětu, shledáme se se všemi možnými kombinacemi. Na př.: Největší ale cenu měli pro něho koně 353, 16 *(OVS)*. Ale příčinu jeho každá ze stran zápasících sčítala na protivníky své 300, 23 *(OSV)*. Uvažujíce, jak snažně brzy potom pánové Polští reformatora českého se ujímali 172, 1 *(SOV)*. V odpovědi dlouhé a důkladné Hus nezapíral řečí svých 98, 15 *(SVO)*. Nejsnažněji podporoval Sigmunda národ německý 269, 30 *(VOS)*. Nerad pohřešoval arcibiskup Arnošt muže tak pobožného 25, 23 *(VSO)*. A tak bývá i jindy. Co se však na první pohled zdá libovůlí, má své důvody a své zákony, jež ve valné většině případů lze zjišťovati a stanoviti. Šablonovitému řešení se slovosled Palackého ovšem vymyká, protože naň působí důvody rozličné, většinou niterné, a zvláště měnivý podklad psychologický, jehož

správná rekonstrukce ani pozornému čtenáři není vždycky a ve všech případech do posledních odstínů ani možná. To majíce na zřeteli, jakož i okolnost, že se Palacký při stavbě svých vět řídil svým jazykovým citem a instinktem, a nikoli vědomým pravidlem, nebudeme a nesmíme se pozastavovati nad tím, setkáme-li se v slohu Palackého s ojedinělými případy, které se vymykají ze zásad, z většiny souhlasných případů odvozených, anebo s případy, které bez zvláštní patrné příčiny vykazují dvojí různý slovosled. Na př.: a) Když ale se osmělil (Milič) . . říci také císaři Karlovi IV. veřejně do očí, že on sám byl prý veliký antikrist, *uznal arcibiskup Očko z Vlašimě* za potřebí, potrestati jej za takovou opovážlivost 28, 1. b) Poněvadž . . z prohlášeného kříže šla čáka nemalého krveprolití, *bázlivější měšťané katoličtí v Praze uznali* opět za potřebné, postarati se záhy o bezpečí své 356, 16. a) Bouřením se lidu za příčinou interdiktu . . *nabyl spor církevní* takové důležitosti ve veřejném životě, že . . 157, 20. b) Tímto rozhodným kardinálův krokem *otázka o sjednocení církve nabyla* váhy znamenité 89, 14. Možná, že i tyto ojedinělé odchylky a nesrovnalosti jsou jen zdánlivé a že dalším badáním a probíráním materiálu ještě hojnějšího nalezne se i pro ně — nejsou-li docela jen nahodilé — uspokojivé rozřešení.

Výsledkem všech těch rozličných příčin, dosud uvedených, jest stav, v němž se jeví pořádek podmětu a slovesa urč. ve slohu Palackého. Celkový poměr mezi případy pořádku přímého a případy inverse, jak byl stanoven na počátku tohoto článku, lze nyní doplniti stanovením poměru, v jakém se oba způsoby pořádku jeví v jednotlivých útvarech větných, a vytčením několika obecných zásad, které lze z této statistiky vyvoditi.

1. Při slovese *býti* jest u Pal. pravidlem inverse, a to ve větách hlavních i vedlejších, kladných i záporných, neboť tvary slovesa toho se přiklánějí skoro vždy enkliticky k členu úvodnímu, byť ne vždycky na místě obvyklém (v. str. 173). Poměr inversí a dokladů pořádku přímého jeví se číslem 87 : 8 (92% — 8%). Odchylky od inverse jsou způsobeny jednak důrazem (mezi nimiž i *Hus byl)*, jednak odchylnou enklisí (Za to ale oučinek jeho kázaní *byl* trvalejším 84, 11), někdy vlivem cizím (Jakkoli pro pych

takový hosté tito Pražanům obtížni *byli* 412, 19), nejčastěji postavením v závětí (Jest-li pozdějším letopiscům věřiti, válečníci čeští ... *byli* nemalou příčinou, že .. 171, 10).

2. Při slovesech ostatních bude vhod vzhledem k dřívějším výkladům odlišovati případy, kdy úvodním členem jest předmět nebo doplněk, od případů, kdy v čele věty stojí příslovečné určení nebo věta vedlejší (nejčastěji příslovečná).

Je-li věta uvedena d o p l ň k e m (v. str. 140), jest u Pal. inverse *(PVS ...)* vždycky (15:0); je-li úvodním členem p ř e d m ě t (v. tamt.), jest inverse *(OVS ...)* bezmála pravidlem: proti 51 dokladům inverse 8 vět s pořádkem logickým (86% — 14%). Mezi větami hlavními a vedlejšími není tu rovněž rozdílu; případy pořádku logického (4 z vět hlavních, 4 z vedlejších) mají většinou důvod v závažnosti (po případě v důraznosti) slovesa urč. (Hromádkovi však brzy to město, jakožto nedosti pevné ..., *znelíbilo se* 349, 13).

3. Z případů — počtem nejčetnějších —, kdy se věta z a č í n á p ř í s l o v e č n ý m u r č e n í m nebo v ě t o u p ř í s l o v e č n o u,* jsou nejjednodušší ty, kdy se věta skládá jen ze tří prvků, z členu úvodního, slovesa urč. a podmětu *(AVS — ASV)*; slovesem určitým bývá tu buď sloveso podmětné (Uprostřed chrámu *vynikalo* malé lešeníčko 228, 5), nebo passivum (S jich stran *veden jest* zápas o bytí a nebytí 300, 22), anebo i jiné sloveso rozvité pouze nepřízvučným výrazem pronominálním (Mezi návštěvami .. *překvapil ho* byl také M. Křištan z Prachatic 206, 10). Poněvadž v tomto typu větném jest grammatický podmět skoro vždycky psychologickým přísudkem (viz strana 111 a další), je tu inverse zase zjevem velmi častým ve větách hlavních (82) i vedlejších (44): proti 126 dokladům inverse je 21 případů pořádku logického (86% — 14%), z nichž 3 pouze z vět hlavních (Na př.: Těmi a takovými skutky roztržka v Čechách *nejen utužila se*, ale i nezacelitelnou se stala 152, 8) a 18 z vět vedlejších. Jeví se tedy poměr typu *AVS* a *ASV* ve větách hlavních číslem 82:3 (96.5% — 3.5%), ve větách vedlejších 44:18 (71%:29%).

* O větách uvedených přechodníkem bylo pojednáno zvláště (na str. 201 a d.).

K tomuto útvaru větnému se druží nejblíže případy, ve kterých mezi podmětem a slovesem určitým stojí ještě další rozvíjecí člen slovesný, buď přísl. určení *(AVAS — ASAV)*, nebo předmět *(AVOS — ASOV)*, anebo doplněk *(AVPS — ASPV)*. I v tomto útvaru větném, v němž se rozvíjecí výraz do věty vložený nevyznačuje zpravidla ani zvláštní závažností ani novostí, bývá psychologickým přísudkem nejčastěji gram. podmět (Na všech náměstích sbírali se honem *zástupové ozbrojení* 335, 8. Nejsnažněji podporoval Sigmunda *národ německý* 269, 30), řidčeji člen úvodní *(Nadarmo* protestovali proti tomu dotčení oudové fakulty theologické 144, 17), a proto i v tomto větném složení převládá inverse nad pořádkem logickým, a to nejvíce zase ve větách hlavních (114: 13; 90% — 10%); ojedinělé případy logického pořádku jdou zase na vrub větší závažnosti slovesa určitého, po případě celého přísudku (V Praze ale všeobecné zbouření lidu tím jen se *uspíšilo* 356, 3. U Pražanův sice.. jednatelé tito tenkráte *ještě málo pořídili* 368, 5), někdy mívají i důvody jiné (I ačkoli.., předce *sbor* byl by ouředně proti nim zakročil 257, 24; v. str. 176). Za to se však ve větách vedlejších jeví vzájemný poměr příznivěji pro pořádek logický (20 inv.: 26 log., 54% — 56%).

Končí-li se věta přísl. určením uvedená některým rozvíjecím výrazem slovesným, příslovečným určením, předmětem nebo doplňkem, bývá psychologickým přísudkem obyčejně tento závěrečný člen sám, připínaje se k podmětu sponou slovesa určitého (K večeru přinesl papežův hofmistr panu Chlumovi *rozkaz*, aby.. 192, 1; v. str. 112 a d.), nebo jím bývá závěrečný člen spolu se slovesem urč. (Tehdáž S. *strojil se byl k válce Turecké* 314, 19); řidčeji bývá jím člen úvodní *(Tím přísněji* tedy počínali sobě větší počet farářův Pražských při zachovávání interdiktu 155, 18, v. str. 139), výminečně podmět na místě předposledním (Po bouřlivém jednání vynešen *nález* většinou hlasův, aby .. 7, 2).

Ve větách hlavních převládá i tu všude inverse. Její převaha se jeví nejznatelněji ve větách, v nichž není jiného rozvíjecího výrazu slovesného mimo příslovečná určení *(AVSA, AVASA* a obráceně), tedy zase při slovesech podmětných a jim podobných

(Dne 9. máje *přišel* s rozkazy těmito pan Mikuláš z Lobkovic do Karolína 107, 14); ze 175 dokladů připadá na inversi 141, na logický pořádek 34 (86% — 14%). Menší, ale přece jen rozhodná převaha inverse jeví se ve větách zakončených předmětem *(AVSO)* nebo doplňkem *(AVSP*)*; na př.: Tam poslali jemu bratří z Oustí *žádanou posilu* 352, 13; Po poledni v čas nešporní stálo všecko vojsko již *hotovo na určených místech* 394, 31. Při zakončení předmětem vykazuje inverse proti logickému pořádku poměr 69:32 (68% — 32%), při zakončení doplňkem — doklady jsou tu chudé — poměr 10:8 (56% — 44%); tu všude sloveso urč., jakožto prvek podřadný při psychologickém členění věty a proto i málo přízvučný, přesouvá se hned za člen úvodní. Případy logického pořádku v tomto útvaru větném *(ASVA, ASVO, ASVP)*, pokud nejsou způsobeny psychologickou nebo významovou závažností slovesa urč. (Neb té doby hlas obecný mezi lidmi učenými.. *nezatracoval byl* Wiklefa ještě *tak ouplně a rozhodně* 117, 19), mají důvody své v rozličných těch okolnostech, které spolupůsobí u Pal. na pořádek slovní, v důraze, ve vlivu předvětí, v zřetelích stilistických a j. Za to zase naopak ve větách vedlejších je pořádek logický v převaze nad pořádkem převráceným; pro typ invertovaný *AVSA, AVASA* je z vedlejších vět dokladů 12, pro typ logický *ASVA, ASAVA* 21 (38% — 62%), pro invertované typy *AVSO, AVSP* z vět vedlejších doklad jediný, pro pořádek logický 26 (4% — 96%).

Při slovesech modálních (v. str. 173) jsou doklady invertované k neinvertovaným ve větách hlavních v poměru 60:28 (68%—32%), ve větách vedlejších v poměru 13:36 (27% — 73%). Dokladů pro pořádek slov s podmětem na konci věty *(AVIS, AIVS)* je 27, a to z vět hlavních (17) i vedlejších (10); dokladů se slovesem pomocným na konci (*ASIV*) je 13, a to vesměs z vět vedlejších. Z ostatních případů, kdy se věta

* K nim čítáme i případy, kdy za předmětem nebo doplňkem, přízvučnějším než sloveso, následuje ještě rovněž přízvučnější člen další (předmět, doplněk, přísl. určení). Na př.: Po skonání mše odevzdal mu papež m e č s v ě c e n ý s d o l o ž e n í m, aby.. 194, 28.

končí infinitivem (prostým nebo rozvitým), je nejčastějším pořádek *AVSI* (inverse), pro nějž je 39 dokladů z vět hlavních a pouze 1 z věty vedlejší; pro přímý slovosled *ASVI* je ve větách hlavních dokladů 28, ve větách vedlejších 24: převládá tedy i v těchto případech *(AVSI — ASVI)* v hlavních větách zase inverse (58% — 42%), ve vedlejších větách pořádek přímý (4% — 96%).

Úhrnem jest možno vyvoditi ze slohu Palackého pro pořádek podmětu a slovesa určitého po členech úvodních tyto obecné závěry:

1. Pořádek slov v jazyce Palackého se jeví volným, nikoli však libovolným; neřídí se sice žádným ustáleným a schematickým pravidlem, má však přece zákony své, vnitřní: podřizuje se totiž hlavně a především měnivému obsahu větnému (jejímu psychologickému rozčlenění), nevzpíraje se při tom také důvodům stilistickým, rytmickým, někdy i jiným. Z této jeho základní vlastnosti plynou i jeho význačné známky další.

2. Ve větách hlavních prostých (t. j. takových, které nejsou závětím souvětí podřadně složeného) jest inverse bezmála pravidlem, vykazujíc většinu 87%ní (z 539 — 467*). Největší převahu má ve větách uvedených předmětem nebo doplňkem (92%), mimo to pak u sloves podmětných, trpných a předmětu prostých (90%); ale i u sloves s předmětem spojených je v značné většině (83%). Sloveso určité má tedy ve větách hlavních úlohu celkem podřízenou, jsouc z větší části pouhým pojítkem (málo přízvučným) mezi oběma hlavními součástmi psychologicky rozčleněné věty. Pořádek logický lze pokládati ve větách hlavních za výminku; bývá způsobován jednak známostí anebo naopak zdůrazněním gram. podmětu, jednak zvláštní závažností nebo novostí slovesa určitého, po případě celého přísudku; závažnosti dodává slovesu urč. často už zápor. Koncové postavení slovesa je při tom dosti řídké (17%), u sloves s předmětem spojených vůbec nemá dokladu. Proč právě ve větách o členu úvodním se vyskytuje inverse jako důsledek pořádku psychologicky

* Případy se slovem »jsem« (66: 2), které jeví zřejmý sklon k enklisi (v. str. 204), do počtu vzaty nejsou.

přirozeného a rytmicky plynného tak často, nepoměrně častěji než ve větách bez členu úvodního, lze snadno pochopiti i vyložiti z okolnosti, že ve větách se členem úvodním má sloveso urč. mnohem větší volnost pohybu než ve větách bez něho: ocitaloť by se ve větách takových sloveso před podmět náležející na samém počátku věty, čemuž se vzpírá ustálený a zakořeněný zvyk, začínati jisticí větu, klidně pronesenou, grammatickým podmětem.*

3. V závětí souvětí podřadně složených má sice inverse také ještě převahu nad případy pořádku logického, přece však ne tak značnou jako v hlavních větách prostých (55% ze 120). Na prospěch logického pořádku působí tu vedle důvodů, ve větách hlavních vůbec působících, také parallelismus vět hlavních v závětí s předcházejícími větami vedlejšími, v nichž převládá vůbec pořádek logický, někdy snad spolupůsobí i okolnost, že spojení mezi větou vedlejší a hlavní není přece vždy tak těsné (aspoň rytmicky) jako mezi členem úvodním nevětným a ostatním obsahem větným.

4. Ve větách vedlejších o členu úvodním jeví se však převaha na straně pořádku logického, jemuž náleží 52% všech (258) případů. Z případů invertovaných (124) připadá valná většina (105) na věty, kde je gram. podmět psychologickým přísudkem věty a které se tudíž nutně končí podmětem. Máme-li tedy na zřeteli pouze ostatní věty vedlejší, které nejsou zakončeny podmětem, jeví se převaha logického pořádku nad inversí mnohem značnější (78%). Má tedy ve větách vedlejších určité sloveso — pokud neslouží jen pouhému uvádění psychologického podmětu — větší váhu (a silnější větný přízvuk) než ve větách hlavních. Důvod toho leží jednak v podstatě vět vedlejších, jednak v návyku auktorově.

Z poznatků, získaných takto rozborem slovosledu Palackého, vyplývá tedy zcela zřejmě, že tvrzení o zálibě Palackého v po-

---

* Říkáme: A tak se stal uhlířův syn zetěm královým (Erb.); zbavíme-li však větu členu úvodního, nutí nás zvyk do pořádku přímého: Uhlířův syn stal se tak . . ., nikoli: Stal se tak uhlířův syn . . . Říkáme: Na hrabici sedělo to černé kuře (t.), nikoli však: Sedělo to černé kuře na hrabici. Že pak vět »Na hrabici sedělo to černé kuře« a »To černé kuře sedělo na hrabici« nelze prostě zaměniti jako dvě věty smyslem zcela shodné, není zajisté třeba ani podotýkati.

řádku logickém i po členech úvodních je nesprávné a že pravidlo, právě jen na tom tvrzení založené, jest liché. Palacký při volnosti svého slovosledu užívá inverse velmi často, ba nepoměrně častěji než pořádku přímého, aspoň ve větách hlavních, a to vesměs z důvodů dobrých a podstatných. Kladných zásad z jeho slohu vyvozených nemíním prozatím zevšeobecňovati, ačkoli není pochybnosti, že se i rozborem jiných spisovatelů, píšících nenuceně, dospěje týchž výsledků,* neboť zásady, jimiž se řídí Palacký při pořádku slov, víc ovšem instinktivně než vědomě, vyplývají přirozeně z obecných zákonů slovosledných.

POSUDKY.

J. V. Želízko: *Knud Rasmussen mezi polárními Eskymáky.*

V příloze Národních Listů »Z kulturního života« ze dne 20. května 1917 podává pilný a zasloužilý badatel zajímavý obrázek z poslední výzkumné cesty proslulého polárního cestovatele Dána Knuda Rasmussena do severního Gronska. Cesta měla za účel prozkoumati část země mezi Independencefjordem na východě a ostrovem Nordenskjöldovým a fjordem Sherarda Osborna na západě (mezi Zemí Pearyho a Gronskem). Želízko vypisuje, odkud výprava vyšla, kdo ji uspořádal, kdo se jí účastnil, jak při ní šlo Rasmussenovi nejen o ethnografické výzkumy u nejsevernějších obyvatelů světa, nýbrž také o jejich život vnitřní, o jejich báje, pověsti, názory náboženské a mravní, o jejich život domácí a společenský, jejich zvyky a obyčeje. Čtenář se tu dovídá mnoho zajímavého a pěkného o Eskymácích a oblíbí si je

* Uvádím na doklad jen několik zkoušek z různých spisovatelů. V bibli Kralické (díl II, kniha Jozue, Soudců, Rut, 1. Král.) je mezi 636 případy vět o členu úvodním 87% inversí (557), počítám-li jen věty hlavní 88% (502 z 571); v Tylových povídkách »Poslední doby v Bílé věži« a »Tataři u Holomouce« (Sebr. sp. 1858, sv. XI) je mezi 283 případy 86% inv. (242), pouze v hlav. větách 95% (241 z 254); (Nár. bibl. 31); v »Divé Báře« B. Němcové (vyd. Leichterova) mezi 210 doklady 66% inv. (138), pouze v hlav. větách 70% (130 ze 187); v Havlíčkových »Obrazech z Rus« (vyd. F. V. Krejčího) kap. 1.—3. mezi 268 případy 64% inv. (169), pouze v hlav. větách 78% (156 z 202), v Raisově povídce »Konec života« (Výminkáři) mezi 192 případy 72% inv. (137), pouze v hlav. větách 74% (134 ze 182), v Jiráskově knize »U nás« (díl I, str. 1—100) mezi 339 případy 78% inv. (266), pouze v hlav. větách 81% (238 z 295). Průměrně připadá tedy na inversi vůbec 78% (1509 případů z 1928), na inversi ve větách hlavních 83% (1401 ze 1691).

ještě více nežli doposud; milerád jim promine jejich domýšlení, že původně byli na světě jen a jen Eskymáci, nový druh lidstva že vznikl teprve, když kterýsi pes pojal za manželku dívku. Stupeň vzdělanosti Eskymáků lze poznati z odpovědi, kterou dal jeden z nich Rasmussenovi na jeho otázku, nač má člověk duši; byla takováto: »Duše jest to, co tě činí krásným, co tě dělá člověkem. Ona jediná působí, že chceš, že jednáš a jsi činným. Ona jest to, co tvůj celý život pobádá, a proto tělo se musí shroutiti, když jej opustí duše.« Není-li to podivuhodné?

Ale při tom pěkném obsahu článku jímá čtenáře upřímný zármutek, že je psán češtinou tak neobyčejně zaostalou. Toho nelze smlčeti. Činí-li panu spisovateli potíže novodobý lehký, srozumitelný a správný jazyk, nelze mu to konec konců míti za zlé; ale pořadatel oné přílohy má povinnost neponechávati rukopisu beze změny, má opravovati aspoň chyby nejhrubší. Vždyť jsou »Nár. Listy« orgánem vzdělanectva. Že nekřivdíme nikomu, vysvitne z výčtu chyb, jejž tu uvedeme.

Pan spisovatel píše: Slýchal jsem často vyprávěti, že na konci země žíti má národ . . . (m. *prý* žije). – První, k čemu jsem se jako muž učiniti odhodlal, bylo, je navštíviti (m. první, *co* jsem se odhodlal učiniti *dospěv v muže*, bylo . . .). — Mezi jiným jednalo se o zjištění (m. *šlo*, *běželo o to*, zjistiti). — Expedice odebrala se se šesti psi, taženými saněmi (!!), 120 mil dále v severu v osamělé končiny (m. Expedice se odebrala *na saních, tažených šesti psy*, 120 mil dále *na* sever . . .). — Ještě horší jest tato věta: »Také později, když to nejhorší přestál a se přes citelnou zimu, nemocnému zajisté málo příznivou, při potravě pozůstávající ze zmrzlého mrožího masa a jiných pokrmů, tak dalece zotavil, zůstaly přec nohy jeho ochromeny.« To nutno dvakrát čísti a skládati, aby se tomu porozumělo. A přece změnou slovosledu bylo možno udělati větu ihned jasnou; bylo třeba jen psáti: Také později, když byl přestál nejhorší dobu nemoci a když se přes citelnou zimu, nemocnému zajisté málo příznivou, jakž takž zotavil při stravě, skládající se ze zmrzlého masa mrožího a jiných pokrmů, nohy jeho přece zůstaly už ochromeny. — V předpokladu, že se zde Eskymáci musejí někde nacházeti (místo: předpokládajíc, nebo lépe: majíc přesvědčení, tušení, že tu někde Eskymáci najisto budou). — S vykasanými ráměmi (! místo: rameny). — Proto Rasmussen, zapomenuv v okamžiku, kde se nachází, nastavil dívce nohu k vyzutí (m. zapomenuv *v té chvíli*, kde *jest*, nastavil dívce nohu, *aby mu zula boty)*. — To byla moje dcera. Nenacházíš, že je hezká? (otrocký překlad z němčiny: findest du nicht, dass Sie schön ist; místo: Není-li hezká? Na Moravě: Podobá-li se

ti?). — Všichni muži jedli ssebou (místo *zároveň*). — Zavolán byl k nejstaršímu kmene (m. k nejstaršímu muži kmene, n. z kmene). — Přátelství to se nezměnilo za celou tu dobu ani v tom nejmenším (m. ani trochu). — Kulturně povznešený běloch (m. povznesený). — Dle Eskymáka jeden každý (ein jeder!) pozůstává (besteht) z duše, těla a jména (m. Podle Eskymáků každý člověk (tvor) se skládá z . . .). — On věří, že člověk má duši nebo ducha (m. Věří, že . . .). — Lidi těší jich milé zemřelé ve jménech vstávati a oživovati (Co je to? Snad, že lidi těší, že jejich milí ve jménech vstávají k novému životu). — Eskymáci . . . k lovu potřebné vlastnosti přináší sobě takřka již na svět (m. *přinášejí si*). — Rasmussen jednou rozmlouval s jedním Eskymákem . . . (m. R. jednou rozmlouval s Esk. . . .). — Odpověděl mu týž následovně (m. odpověděl *mu takto*). — Rozkošné »týž« se opakuje i jinde, ovšem zcela zbytečně; podobně spisovatel má rád sloveso »nacházeti se«. Tak se družka nachází v souboji s jinou, rodiny se nacházejí 15 mil odsud a p. — Také pádů se užívá nesprávně; kladeť se nejednou 4. pád tam, kde sloveso vyžaduje nezbytně pád 2. Na př. Zmocnila se jej touha (m. *ho*), otázal se jej (m. *ho*). — Ženy, které je (t. malá vejce) za amulety používají (m. které *jich* používají). — Chce mít jména (m. chce mít jméno) a j. Z chybných vazeb uvedeme ještě: počato ihned se stavbou sněhové chyše, na jejíž rychlé zbudování domorodci usilovali (říkáme toliko: usilovati *o něco*). — Eskymák je nadmíru vděčen za každý úsměv a žert daný k lepšímu. Jak možno dáti *úsměv* k lepšímu? Žerty pak se pronášejí nebo dělají. — Místo v co věří, lépe by se řeklo: več věří. — Z cizích slov pokládáme za zbytečná: vědecký interessent, ethnografie, tradice, primitivec, nejintimnější názory, Eskymácká kolonie. — O tiskových, po případě pravopisných chybách pomlčíme vůbec.

»Národní Listy« měly dne 30. května pěkný feuilleton o českém jazyku od Josefa Holečka, v němž se promlouvá o samozřejmé povinnosti básníků, psáti jazykem správným, ale dále také krásným, opravdu národním. Z té povinnosti zajisté se nemohou vymknouti ani učenci. »Jazyk tak cti jako vědu«, volal Čelakovský; dnes by to musil volati snad ještě důrazněji.

Karel Pelant: *Jiný příklad.* Feuilleton »Lidových Novin« brněnských ze dne 13. května t. r.

Jest psán svěžím a svérázným slohem, stručnými větami, vtipně i duchaplně. Předvádí čtenářům obrázek, jak se člověk stane milionářem v Americe, na životě Jiřího Peabodyho, který začal jako

hokynářský učedník. Narodil se ve vsi Danversu ve státě Massachusetts r. 1795 ze selských, nezámožných rodičů, na něž si neštěstí zasedlo jako na svého miláčka. Později, ve 12. roce věku svého, stal se kupeckým mládencem v městečku Salemu a to byla proň nejlepší obchodní akademie. Nabyv hojných zkušeností, odebral se do Washingtonu, založil si tam obchod, nabyl jemných způsobů — a na konec byl z něho milionář. Ale tento boháč měl pýchu státi se také prvním *lidumilem* Ameriky, zakládal dobročinné ústavy, vystavěl v Londýně vzorné domy pro dělníky a rozdal na 10 milionů dolarů. Pelant vypisuje pak také slávu, která se naň hrnula, i nevídaný pohřeb Peabodyho, který na rozkaz královnin měl býti pochován v opatství westminsterském, ale ustanovil si býti pochován u rodičů v Americe.

Přáli bychom si takových črt celou knihu; měli bychom v ní českého Smilesa. Kniha ta by musila do rukou mládeže, aby z ní vyrostl nový zdravý národ. Ale musila by býti také prosta všelikých chyb jazykových; v žádné črtě nesmělo by zůstati, co jsme našli v tomto feuilletoně vadného. Není toho mnoho, ale méně by bylo více.

Pelant píše: Spořitelní knížku s nejméně *čtyři* nulami (místo čtyřmi). — Dřinu, jakou prodělal pantáta (m. zakusil, zažil a p.; prodělati má význam jiný). — Tato správa je velmi často rozedrání (nejasné m. rozedrati, udříti se). — Přinese okamžitě žádané (m. žádanou věc). — Musí umět ssebou mrskat (m. sebou). — Mohou býti pyšni, že jsou Amerikány (m. Američany; Amerikán má jiný význam). — Ve státu (lépe: ve státě). — Střežit majetek (lépe: stříci majetku). — V stáří 12 let (lépe: ve věku; nechme stáří jeho význam vlastní!). — Za takový obnos (lépe: částku, peníz; obnos jest nešťastně utvořeno podle něm. Betrag). — Pak si náhle otevřel krám (tu pojednou; náhle má význam trochu jiný). — Odkoukal jeho methody (spr. odpozoroval). — Tyto domy tvoří sociální pozoruhodnost Londýna (lépe: jsou pozoruhodností). — Kteří umí dávat (spr. kteří *umějí* dávat). — Všecky infinitivy by nemusily býti důsledně oklešťovány; mluvnice jen *dovoluje* kratší tvar vedle pravidelného infinitivu na -ti.

Pelant chtěl by zavésti na školách také hodinu slušného chování. Tam by se mělo vyučovati třem základním požadavkům jemných mravů: 1. buď vlídný k nižším; 2. buď uctivý k vyšším; 3. buď zdvořilý ke každému. Uvádíme toto přání spisovatelovo zde, ježto »Lidové Noviny« se nedostanou každému do rukou. Ale zasluhovaly by toho pro své feuilletony; žádný druhý časopis nemá jich tolik a tak výborných, jako »Lidové Noviny«.

DROBNOSTI.

Spropitné či zpropitné?

Obyčejně se psává *zpropitné*, ač často, zvláště v době starší, vídati i *spropitné*. Výslovnost sama ovšem nepoučuje, zdali je správnější *z* či *s*, protože i *z* před *p* nezní jinak než *s*. Také snad ani mnoho nezáleží na tom, jak vlastně píšeme: ale přece, pokud náš pravopis je v svých základech, zejména v takovýchto věcech, etymologický, není docela zbytečné přání, aby způsob psaní byl, kde jen možno, ve shodě s původem slova, o něž jde. A o původ slova *zpropitné, spropitné* se tuším posud nikdo hrubě nestaral.

Nejstarší tvar je *propitie* (propití). Tak na př. v rožmberské Popravčí knize (vyd. Fr. Mareš v Pojedn. kr. č. spol. n. 1878) vyznává jakýsi lotr, že mlynář nad Žičem kazil most, aby se kupci u něho musili zastavovati a mohli tak býti olupováni; »a za to jest ten mlynář od lúpežníkóv propitie brával« (1401), t. j. dostával peníze, jež propíjel. Obyčejnější je výraz předložkový »*na propitie* dávati, bráti« atp., doložený často v st. 14., a ještě častěji v st. 15. atd. Vedle toho je s významem týmž »*spropitie* dávati« atp. Tak na př. týž lotr 1401 vyznává o jiném pomocníku, krejčím, že »z toho sukna (uloupeného) dali jsú jemu jednoho postavu (postav je celý kus sukna) třetinu za stravu a spropitie«; jinde čteme »tu jsú jim (stihačům zlodějů) kupci děkovali a zpropitie jim rádi dáti chtěli« (Arch. Č. 8, 117, r. 1473); anebo zase v novoměstských artikulech lazebnických z r. 1477 (t. 14, 480), »spropití aby jemu (puštědlníkovi, tovaryšovi, jenž pouštěl krev) dáno bylo podlé jeho zasloužénie«. A místo pouhého *spropitie* později se říká »*na spropití* dáti, bráti« atp. Bývá psáno i *zpropitie*, ale častěji tuším *spropitie*. Z tohoto *zpropitie* nebo *spropitie* pak odvozeno — podle hojných jmen poplatků, jako *památné* (od pamatování nějakého výroku u soudu), *zájemné* (za dobytek na škodě zajatý) a m. j. — jméno *zpropitné* nebo *spropitné*, jako od *propitie* méně časté *propitné* (u Jungmanna).

Chceme-li věděti, je-li správnější *spropitné* či *zpropitné*, musíme

tedy hledati, co je jeho základ, totiž zda starší *spropitie* či *zpropitie*. Viděli jsme, že *spropitie* se říkalo stejně jako *na propitie;* a protože *na propitie* (na propití) je nepochybné spojení předložky se jmenem podstatným, je na snadě domněnka, že cosi takového bylo původně i ono záhadné slovo. Tedy ne *složenina* s předložkou, nýbrž *spojení* předložky s příslušným k ní pádem. Tomu není na odpor, že není dokladů, kde by byla předložka *s* nebo *z* napsána o sobě: v staré době snad častěji se psávalo *vdomě* atp. než *v domě*. »*Z propitie* komu dáti« nic není; za to »s propitie dáti«, s předložkou *s*, spojenou s akkusativem, znamená »dáti, co by stačilo na propití«, jako se říkávalo na př. »šatuov ložních (t. j. peřin atd.) se dvé loží«, »s koho, s co (seč), s nic, s více býti« (t. j. stačiti na koho atd.) atp.

Že se výraz předložkový časem cítí jako jediné slovo, není nic neslýchaného; a zejména ne u předložky *s* s akkusativem v ustálených rčeních, proto, že tato předložka mimo taková ustálená rčení brzy zanikala. Říkáme na př. »*sousto* chleba«, což vzniklo ze záporných vět jako »nemám *s ústa* chleba« (t. j. co by se do úst vešlo); na venkově se říká »*sounos* trávy, slámy« atp., t. j. vl. »*s únos*« (co se najednou unese); říkávalo se na př. »zavázal jsem se »*s toliko*« (anebo *s tolik)*, t. j. »do tolika, co sahá až potud . . .«, z toho se vyvinulo *stolik* místo pouhého *tolik*, a napodobením toho zase na př. i *stakový* místo *takový* (na př. v Holečkových Našich). A tak i původní *s propitie* se stalo jediným slovem, jediným jmenem podstatným. Kdy se to stalo, na jisto nevíme; ale říkalo-li se místo původního »*s propitie* dáti« na př. již v 2. pol. 15. st. »*na spropitie* dáti«, není pochyby, že *spropitie* bylo již jediné slovo, protože *na s propitie* by nemělo mluvnického smyslu. Nové spojení s předložkou *na* vzniklo právě proto, že předložka ve spojení *s propitie* se již necítila v svém mluvnickém významě; *spropitie* samo znělo mluvnicky kuse, a změnilo se ve výraz *na spropitie*, tím spíše, že se již říkalo i »*na propitie* dáti.« Samo sebou se rozumí, že *spropitie* jako jediné slovo podle potřeby se mohlo pojiti i s předložkami jinými anebo objevovati se v rozličných pádech; tak na př. táborský Jan »rernmaister generalis« (vodák) r. 1509, vyjednávaje o svých pracích s Kouřim-

skými, píše m. j., že »tovařišie kovářští o spropitie dověrnost mají« (očekávají, že dostanou spropitné, Arch. Č. 18, 473).

Vystihujeme-li tento celý vývoj dobře, uznáme ovšem, že správně jest psáti *spropitné*. Josef Zubatý.

ZBYTEČNÉ NOVOTY.

DOTYČNÝ. Přídavné jméno »dotyčný« jest ze slov nejnovější »vysoké« češtiny, které se proti duchu českého jazyka neobyčejně rozšířilo a došlo veliké obliby. Že se ho namnoze nesprávně užívá, ukázal již Bartoš ve své Skladbě (v 3. vyd. na str. 179), matiční Brus jazyka českého (2. vyd. str. 105) a jiní, ale přes to se nesprávné užívání toho slova stále spíše rozmáhá, i jest třeba znova na ně upozorniti.

Příd. jméno d o t y č n ý utvořeno jest příponou -n ý (psl. neurč. -ьnъ, urč. -ьnyь) od podstatného jména d o t y k, jako adj. s t y č n ý od subst. s t y k, adj. p r a v i d e l n ý od subst. p r a v i d l o a pod., a znamená tolik jako d o t y k o v ý, d o t y k u, k d o t y k u s e n ě j a k v z t a h u j í c í a pod. Tak je správné: d o t y č n ý b o d, t. j. bod dotyku, v němž se na př. dvě čáry dotýkají. V témž významu má také Jungmann v Slovníku 1, 453 slovo d o t y č n á (t. linie) = cotangens ze Sedl. Geom. 171 (utvořené asi podle polštiny, aspoň Linde uvádí v témž významu slovo d o t y c z n a). K témuž významu náleží také doklad v Kottově Slovn. 6, 118: d o t y č n á e l e k t r i č n o s t = električnost způsobená dotykem a subst. d o t y č n í k = dotyčný bod ze stč. Dif. 187 (v seznamu pramenů té zkratky nemá).

Ale nyní se neobyčejně rozšířilo užívání příd. jména d o t y č n ý ve významu něm. betreffend, der betreffende, kteréž užívání je proti duchu jazyka a napodobením němčiny. Jungmann slova d o t y č n ý v tomto významu ještě nezná. Má vedle významu nahoře zmíněného jen d o t y č n ý = kterého dotknouti možná, berührbar, ale beze všeho dokladu; přejal ten význam z Lindova Slovníku jaz. pol.: d o t y c z n y, a, e, którego dotknąć možna, berührbar. Teprve v posledních letech se rozšířilo užívání adj. d o t y č n ý = něm. betreffend. Původ vzal tento chybný význam v úřadovnách a redakcích novin, kde se bez rozvahy překládá z němčiny, a došel přeochotného přijetí mezi vzdělanci. Lidová mluva ho nezná. Příkladů mohlo by se uvésti na sta. Omezím se jen na některé, jak jsem si je zaznamenal. Případy tohoto chybného užívání jsou dvojího způsobu, jejž objasňují dále uvedené příklady.

a) Shledáme-li něco nového, snažíme se d o t y č n é (t. j. právě to nové) vřaditi do starého. — Za duševního vývoje nabýváme nesmírného množství osvojujících představ, rozmanitých zkušeností, zásad ... D o t y č n ý m i představami řídí se způsob, kterým vnímáme vnější dojmy. — Tajná policie zatkla zde muže jménem Kolb(!) ... V příbytku d o t y č n é h o Kolba objeveny byly pumy a různé tra-

skaviny (N. L. 7. března 1917). — Kdysi odpovídala se před senátem celá společnost výrostků z odvážlivých krádeží, a skoro všichni obvinění vedli jednoho a téhož svědka, aby jim dokázal, že tehdy u něho od rána do večera popíjeli. Přišel a s velikou ochotou to dotvrzoval, jen že na konec zůstal ve vazbě sám. Zachycena byla totiž tajná korespondence, ... kdež odkazováni obžalovaní na d o t y č n é h o ochotného bližního ... (Osv. 47, 181).

b) V úterý, dne ... přinesly »Nár. Listy« doslovné znění závěti dra. Kohna, jenž velkou část svého jmění .. odkázal na zřízení české university na Moravě. D o t y č n ý odstavec poslední vůle zní: ... (N. L. 28. prosince 1916 več.). — Pro živnosti hostinské, k jejichž hlavnímu obchodu patří podávání kávy a čaje, .. může býti příslušným živnostenským úřadem .. k žádosti d o t y č n é h o majitele nebo úřadem schváleného nájemce živnosti výjimečně povoleno ... Podle zpráv časopisů severních států byly jejich vlády Amerikou vyzvány, aby následovaly příkladu Ameriky ... Nizozemský úřadní projev pouze opakuje d o t y č n á slova presidentova ... (N. L. 14. února 1917 úv.). — Účelem fondu tohoto jest hmotná podpora podniků, spadajících v obvod d o t y č n é země (N. L. 17. února 1917). — Pro rozhodnutí toto .. je směrodatným, zdali nadační účel v době vydání d o t y č n é h o prohlášení úřadu nadačního jest splnitelný (N. L. 13. března 1917 več.). — Z tohoto vysvítá především všeobecně, že nadace, jejížto splnění ještě závisí na vůli osob třetích, jakož nadace podmíněná ... jedině tehdy by mohla býti přijata, jestliže d o t y č n ý projev vůle očekávati lze buď v době nejbližší, anebo ... (tamž). — Tehdy měla (divadelní) správa pro své dámy solistky najatý kočár a byly do divadla ... dováženy. Špaček seděl s deštníkem vedle kočího, a když pršelo, držel deštník nad d o t y č n o u dámou (Č. Čten. 1917, 3, 49). A pod.

V příkladech prvého způsobu (a) odkazuje se příd. jménem d o t y č n ý na něco, co bylo před tím jmenováno, tak jako v německém příkladě: er will am betreffenden Orte (t. na místě dříve již citovaném) nachweisen, dass ... Tu se v češtině klade prostě zájmeno ukazovací ten, ta, to (tak ve větě 1. a 2.), nebo, chceme-li zřetelněji naznačiti, že míníme touž věc, kterou jsme před tím jmenovali, užíváme přídavných jmen: řečený, zmíněný, dotčený (ne: dotyčný!). V 3. příkladě, kde se opakuje vlastní jméno osoby a nemůže tedy býti pochybnosti o tom, kdo je míněn, je zbytečné jakékoli další určování, tedy prostě: V příbytku Kolbově ...

V příkladech druhého způsobu (b) neodkazuje se na věc, osobu a pod. již jmenovanou, ale přece se chce poukázati na určitou osobu nebo věc, jíž výpověď se vůbec nebo v určitém případě týká nebo týkati může. Také v tomto případě jest často jakékoli určení zbytečné, tak v příkladě 2. (»k žádosti majitele ...«), 3. (»opakuje slova presidentova«), 5. (tu by se správně řeklo: v době, kdy bylo vydáno prohlášení), v posledním. Je-li však žádoucí takové určení, děje se to správně slovy: příslušný, toho se týkající, o tom (na př. spisy), jehož se týká nebo týče (srovnej staroč.: ten, kohoj (= kohož) se dotýče Pr. pr. 253), o nějž jde, ten který a j.

Kott v Příspěvcích k Česko-něm. slovn. (1896) cituje z feuilletonu Nár. Listů (1895, č. 252) docela podstatné jméno d o t y č n í k (píše dotýčník): Z každého

domu věje prapor v barvách spolku, kterému dotyčník náleží = něm. der betreffende, česky: ten, jehož se týče. J. Pelikán.

VEZDY. Tato »novota« jest tak stará, že se skoro ostýcháme dnes se o ní zmiňovati. Ale náš knižní jazyk rád bývá stálý i v chybách: ještě v těchto dnech jsme čtli v časopise politickém o panovníku, jenž projevil vůli »Svá práva panovnická vykonávati vezdy v duchu v pravdě ústavním«, a v časopise literárním a uměleckém »přímé, leč vezdy pravdivé slovo královské«. V Čechách se nikdy neříkávalo v e z d y, nýbrž v e ž d y, a od starodávna ještě častěji v ž d y; tento jednoslabičný tvar se také stal obecným. Tvar v e z d y pochází z nedorozumění: v první čtvrti minulého století myslili někteří naši filologové, že čeština mívala vedle v e š (všechen) také v e s, jako mají východní a jižní jazyky slovanské, a podle toho rukopisné wezdy starých památek našich místo veždy bylo čteno vezdy. A tento tvar byl zavlečen i do písemnictví, protože u nás vždy byli lidé, kterým se zdálo zvláště krásným takové slovo, jehož nikdo ve skutečné mluvě neužívá. Vezdy se říká tím spíše, čím vznešeněji sloh má zníti: na př., je-li řeč o korunovaných hlavách (jako v dokladech nahoře uvedených), anebo o »vezdy věrné kapitole« atp.; »vždy« by znělo příliš po česku, sprostě. Také v e z d e j š í původně znělo v e ž d a j š í. Ale toto slovo později živý jazyk sám spojoval ne s veždy, vždy, nýbrž se slovem zdejší, a změnil podle toho znění i význam: původně totiž »veždajší« bylo, co je »veždy« (jako v otčenáši »chléb náš veždajší« bylo překladem za lat. »panem nostrum quotidianum«), a teprv podle slov zde, zdejší vyvinul se význam »zdejší, pozemský«. Místo veždy říkejme prostě vždy.

OCITNOUTI SE. Tento tvar je zase zřetelný doklad, jak rádi se nutíme do slov, která se příčí našemu vlastnímu citu, jen proto, že se nám zdají vybranými. O c t n o u t i s e (bez i) je tvar docela správný (vedle řidšího, ale stejně správného ocítiti se), shodný s tvary jiných jazyků slovanských; v starší době snad nikde není napsáno ocitnouti se, Jungmann nemá ani jediného dokladu tvaru s i, lid ho (pokud víme) nikde nezná, ale někomu se zdálo, že (podle ocítiti se, ocitovati se) má se říkati ocitnouti se, začal tak mluviti a psáti, a tento vyumělkovaný novotvar se v písemnictví ujal. Je to taková moudrost, jako bychom se podle ohýbati, zatýkati mermomocí nutili říkati ohybnouti, zatyknouti místo starých a poctivých tvarů ohnouti, zatknouti. Matiční Brus má »octnouti se, octnul se, liběji ocitnouti, ocítiti se«: daleko bychom dospěli, kdybychom dbali, co je jednotlivci »libější«. Zenklův Rádce má oba tvary bez poznámky vedle sebe, Pravidla z r. 1913 však označují ocitnouti se správně za novotvar. Novotvary vznikají v každém jazyce a nabývají časem i plného práva, ale nelze přece trpěti, aby je vymýšlela mluvnická nevědomost jednotlivcova? Říkáme ovšem a píšeme p r o c i t n o u t i: ale zde je vše jiné. Starší tvar byl jen procítiti: ten zanikl a byl nahrazen novotvarem procitnouti, asi proto, že slovesný tvar na -nouti těsněji přiléhá k okamžitosti děje, tímto slovesem označeného. Je to novotvar, jejž si utvořila živá mluva lidová, zachovávajíc při tom samohlásku i z tvaru původního: kdo by žádal, aby se říkalo proctnouti (podle octnouti), byl by tak zbytečně přísný, jako kdyby zapovídal novotvar kývnouti (utvořený k slo-

vesu kývati) vedle staršího a mluvnicky správnějšího kynouti. Říkejme tedy, jako říkáme, procitnouti, ale místo ocitnouti se s mluvou starou a lidovou pišme »octnouti se«.

BLESKOVOD. Ve večerníku Nár. Listů čtli jsme 4. června: »Blesk a hrom. Stále dosud zaměňují se mylně tyto dva pojmy, ač všeobecně je již známo, že blesk je výboj elektrický, viditelný, viditelná obrovská jiskra, kdežto hrom je zvuk, rachot, burácení ji provázející. Jestliže tedy blesk zachycuje bleskovod, je nesprávným, píše-li se, že hrom udeřil a zapálil, nebo že stavení opatřeno bylo hromosvodem. Správné je jedině bleskovod«. Nechceme rozhodovati, co je při elektrickém výboji podstatnější, zdali viditelná jiskra či slyšitelný praskot: o tom ať uvažují fysikové. Ale kdybychom měli měniti slova podle toho, jak se mění předmět anebo vědecké mínění o něm, musili bychom měniti jazyk bez přestání. Němec by směl říkati Fensterscheibe jen sklu kulatému, místo Bleistift by si musil utvořiti slovo podobné Jungmannovu slovu »tužka«, my bychom nesměli mluviti o barevných tužkách, není-li v nich tuhy, byl by podvod, mluví-li se o pozlátku a pozlacování, neděje-li se pravým zlatem, od dob Koperníkových by nesmělo slunce vycházeti a zapadati atd. atd. Posud počítáváme na zlaté, mluvíme o papírových a stříbrných zlatkách: oči, které vídaly skutečné »zlaté«, jsou již kolik set let prach a popel. Slovan a Čech výboj vzduchové elektřiny od jakživa nejraději jmenuje po jeho zvukové stránce »hromem«, mrzí-li nás co, přejeme si, aby to hrom vzal nebo zapálil, Řehoř Hrubý z Jelení latinské »fulmen, fulminatio« bez ostychu překládal »hromobití«: proč máme najednou ten výboj jmenovati po jeho světelné stránce bleskem, když konec konců ještě ani nevíme, co vlastně ta elektrická jiskra jest? Slovo hromosvod není staré, jako není starý sám hromosvod: ale svědčí o slovanském a českém citu svého tvůrce. Kdo je utvořil, nevíme: ale u Jungmanna má značku Dobrovského, což znamená, že buď pochází od Dobrovského, anebo že je Dobrovský aspoň schvaluje. Bleskosvod je slovo nejen zbytečné, ale zní přece jen příliš strojeně, nehledíc ani k tomu, že z něho čiší jako vzor něm. Blitzableiter.

Zvláště si libují ve zbytečných novotách naši novináři. Mnoho vysvětluje spěch novinářské práce, jež bez přemýšlení volí slovo, nejbližší slovům předlohy (obyčejně německé): ale v tom vidíme právě slabost dnešního citu jazykového, že se v samém překladateli neozve odpor, chce-li mimoděk něco takového napsati. Tak jsme čtli v minulých dnech často o omilostnění (Begnadigung) dra. Kramáře: což nelze říci »udělení milosti«, anebo ještě lépe »milost« dru. Kramáři? Také odolný, odolnost (widerstandsfähig) jsou slova dnes velmi oblíbená: do nedávna jsme vystačili slovy jako »pevnost«, »schopnost odporu« atp. »Německý říšský kancléř uveřejňuje článek, který odmítá všecky záchtěvy po rozšíření území«, jak jsme také nedávno čtli: snad by stačily »choutky«, »chuti«, »snahy«, »přání« a pod.? Cizí slovo protežovati předělávají noviny dnes rády na »protěžovati«. Kdyby si to utvořil lid sám, viděli bychom v tom doklad t. zv. lidové etymologie, jež spojuje slovo cizí nebo jinak nejasné se slovem obecnějším, nedbajíc významu: ale v ústech nelidových je to směšné potvoření cizího slova, záplatování, kterým se jeho cizí původ přece nijak nezakryje.

»DOVOLENÁ«, »NA DOVOLENOU«.

Říkáme i slýcháme: dostane se dovolená, byla to podívaná, zmýlená neplatí; dostal dovolenou, odjel na dovolenou, odebral se na zotavenou, šel na zkušenou, cestoval na zapřenou, sešli se na rozloučenou, těšil se na shledanou, promluvil na uvítanou, dodal něco na objasněnou, na vysvětlenou, dali mu na srozuměnou, na uváženou, lhůtu na rozmyšlenou, měl na vybranou, bylo to na pováženou, posílám to na posouzenou, víc nemám na rozdanou, hráli na schovávanou, na honěnou; přicházíš jako na zavolanou, byli jsme tam jako na podívanou; hudba hrála pro poslouchanou, dostal za vyučenou, měl z toho polízanou; stál na číhané, vrátil se s nepořízenou.

Z těchto rčení jest patrno, že podstatná jména slovesná na í, málo sklonná, nahrazují se někdy jmény přídavnými, utvořenými od téhož příčestí trpného, od kterého by bylo ono jmeno podstatné, ale jen od příčestí s příponou -n, -na, -no, nikoli -t, -ta, -to;* přídavné toto bývá ženského rodu a zřídka v 1. pádě, obyčejně s předložkou a to hlavně n a s pádem 4.

Podle nich vyskytují se v době nové i přídavná jména odvozená od podstatných, na př. dostal na pamětnou, vysvědčení na odchodnou.

Jest to pěkný způsob, kterým si řeč naše pomáhá, aby za tvary málo ohebné dosadila tvary ohebnější.**

Vojtěch Kebrle.

»BEZTAK«.

Na otázku odpovídáme: Oblíbené nyní »beztak« je m o r a v i s m u s a ve spisovném jazyce místa nemá právě tak, jako jiné výrazy dialektické, za něž má spisovná čeština výrazy své (na př. moravské včil, slovenské teraz a p.). Vzniklo pak »beztak« patrně zmatením (kontaminací) souznačných výrazů »beztoho«, »i tak«, »tak jak tak«, tedy způsobem asi podobným, jako zkřížením souznačných vazeb »mám jen korunu« a »nemám než korunu« vznikla třetí, nesprávná vazba »mám než korunu«.

»VOJŠTĚ«.

Šestý pád slova v o j s k o (nebo vojska, jak se také říkávalo) býval v o j š t ě (u vojště = ve vojště); ale časem skoro všude u mužských a středních kmenů s k, h, ch tvary na -ě zanikly a zobecněly tvary na -u (říkáme o člověku, na břehu, o loňsku, v měchu a pod., ne o člověce, na březe, o loňště, v měše, ale na př. ještě v břiše, v kožiše vedle v kožichu). V živé mluvě tvar u vojště, ve vojště také zanikl a říkáme ve vojsku; jen v mluvě knižní drží se skrovnou měrou tvar dávno zastaralý, jako 4. pád bez koncovky na př. ve spojeních pro bůh, na kůň. V 1. čísle »Naší Řeči« jsme zaznamenali z kteréhosi časopisu větu, že »důstojníci byli vyzváni, aby

---

* Bývají i zde; na př.: Přehlídnutá — prohraná (Čel. Mudr. 254). R.

** Sotva by však bylo správné, kdybychom tyto tvary vnucovali jazyku tam, kde si jich živá mluva lidová nevytvořila. Zajisté se jich neužívá s předmětovým pádem 2., a zní nám cize a nepřirozeně, čteme-li na př. v kterémsi z Brusů »na označenou rozdílu« . . . Red.

vstoupili do vojště«. V témže časopise jsme čtli dne 24. června, že »30% jest ho (voličstva) ve vojšti« a že dělnické vrstvy by se mohly domnívati, »že počtem menší buržoasie chce za zády dělnictva, dlícího ve vojšti, provésti volby ve svůj třídní prospěch«. Jak si asi pan pisatel představuje 1. pád: ten vojšť, či ta vojště, to vojště? Jeho tvary jsou tak nesmyslné, jako kdyby kdo říkal, že ho bolí břiš, aby mu honem z kožiše přinesli kapky. Zmiňujeme se o nich znova, protože se opakují v časopise hojně čteném a protože snad není kraje, v němž by se takové nesmysly tak rády ujímaly, jako u nás. V témže časopise jiný člen redakce již několikrát uveřejnil velmi dobré výklady o jazykové bídě našeho písemnictví. Není to ovšem časopis jediný, který pod čarou s námi volá po čistotě jazyka a nad čarou nám chystá bohatou žeň »divokých květů«. Proto pevně doufáme, že za nějaký čas v témže časopise a, dá-li Bůh, i jinde se dočteme vítězství, jichž náš statečný vojšť nebo naše statečná (či statečné?) vojště dobývá nad vojšti nebo vojštěmi nebo vojšťaty nepřátelskými. Právě tak, jako naše pýcha, Národní divadlo, ještě po letech bude oznamovati ceny míst »včetně s přirážkami pensijními a válečné dobročinnosti«.

PANA ŠEVCE ČI ŠVECE?

Příjmení skloňujeme stejně jako příslušná apelativa neboli jména obecná. Jmenuje-li se někdo Švec, říkáme a píšeme správně: pana Ševce, p. Ševcovi atd., nikoli, jak se dnes tuze často chybně říká a píše: Švece atd. — Vždyť neříkáme: pana Brabece a pod. — Že tomu na př. Němec nerozumí? Píši-li německy, zůstává jméno neskloněno, a napíši-li p. Ševcovi do ciziny adresu (českou) v prvním pádě, jest to ústupek již dosti veliký. Pádu třetímu neporozumějí jinde stejně, když jej utvořím správně (Ševcovi), jako když jej zkomolím (Švecovi). X. Y.

»NAHÁČOVÝ«.

Na str. 163. m. č. mezi barvami uveden výraz »naháčový« s výkladem: barva těla, pleťová. Pisateli není asi známo, že »naháč, naháček« říkají u nás ocúnu (colchicum autumnale). X. Y.

ČESKÁ ŽENA A NAŠE MATEŘŠTINA. O tomto předmětě přednášel dne 17. března t. r. dr. Jaroslav O. Hruška v literárním večírku, pořádaném »Jednotou Svatopluka Čecha« a vinohradskou Besedou v Národním domě na Král. Vinohradech. Jeho řeč se dotýká tak důležité a bolestivé stránky znešvařování našeho jazyka, že pokládáme za nutné, aby došla povšimnutí ve všech vrstvách našeho národa; podáváme z ní zde proto hlavní myšlenky, poukazujíce každého na úplné její znění ve »Šťastném domově« letošního ročníku.

Dr. Hruška vyličuje především žalostný stav češtiny v našich domácnostech, její znetvořování v názvosloví všech oborů, týkajících se domácího hospodářství (kuchyně, ústroje, zařízení bytového, ručních prací a j.), ve skladbě, v úslovích a vůbec ve veškerém vyjadřování. Rodina je mu základem pro všechny hodnoty našeho národního života, tudíž i řeč, kterou se mluví v rodině, nesmí se podceňovati. Správnost jazyková jest velmi důležitou součástkou rodinné výchovy a nepatří jen škole, jejíž

práce bývá v domácnostech v tomto oboru ještě zlehčována a znehodnocována, ani jen muži, nýbrž z valné části ženě, která vštěpuje dítku m a t e ř s k ý jazyk a má na výchovu jeho největší působnost.

Porucha češtiny se jeví zvláště v oborech ženě příslušných a je kormutlivým svědectvím její negativní činnosti. Již před stoletím se ozývaly stížnosti na češtinu našich domácností; přes všechny školy a úsilí literární neučinili jsme tu pokroku. Proč? Matka odkazuje smutné toto dědictví dceři a tak to jde s pokolení na pokolení. Nežádáme, aby se v domácnosti mluvilo jako z knihy, připouštíme tu v důvěrném rozhovoru i nářečí, ale ohrazujeme se proti nesprávnostem a cizotám, pocházejícím z kteréhokoli jiného jazyka.

Jazyková správnost souvisí úzce s mravními a estetickými hodnotami člověka, jakž patrno i z toho, že se při nedávných stížnostech našich deníků do kažení češtiny mluvilo zároveň o obhroublých výrazech ulice, které se vtírají do našeho obcovacího jazyka. Již mistr Jan Hus naznačil to pěkně závěrečnými slovy k známé výtce Pražanům o komolení jazyka českého, řka, že »odtud pochází hněv, závist, rozbroj, svárové a české potupení«. Nehledí-li žena správnosti mateřštiny, k níž byla vedena na školách, i v životě, projevuje tím nedostatek opravdovosti, svědomitosti i vkusu. Tak se prozrazuje matka jako špatná vychovatelka a každá žena, jež ústroji nebo vnějšímu společenskému vystupování věnuje všechnu péči, čistotě a půvabu výrazu slovního však žádnou, jeví se jako žena povrchní, ledabylá anebo neupřímná.

A přece právě ženě je téměř vzorem mravní cit a jemný vkus, ideální smýšlení. Toho se bohužel dnešní ženě nedostává, jak svědčí zejména budoucí naše intelligence ženská, naše studentky, které hledí ještě překonati své mužské kollegy komolenou a nevkusnou řečí.

Tak hantýrka našich domácností, posílená uliční, studentskou, sportovní a nevím kterou ještě, vtírá se do mluvy naší společnosti, kde žena, jež v ní udává tón, každou chvíli prozrazuje, že se neumí správně a pěkně česky vyjádřiti, protože si tomu doma nenavykla, kdežto by se hanbila projeviti podobnou neznalost v němčině nebo ve frančtině. Nedivme se pak nízké úrovni našeho spisovného jazyka, jenž se napájí z takového pramene! Nedivme se této společnosti, že necítí neúcty našeho spisovatelstva k mateřskému jazyku! A kam to vše povede? Buď se spisovatelé zaleknou tak kalného pramene a budou se ho co nejvíce vzdalovati: řeč spisovná bude pak něčím mrtvým, jazykem pouze knižním, mezi nímž a řečí vzdělanců rozevře se nepřeklenutelná propast; nebo se bude dále vtírati řeč naší vzdělané společnosti do české literatury, a spisovný jazyk se stane nevkusnou strakatinou, směsí z nejrůznějších jazyků, jejich vazeb a úsloví, na níž nebude nic z původního rázu jazyka slovanského.

Není pochyby, tu třeba nápravy a žena může k ní mnoho přispěti. Především příkladem doma dětem, jak žádá Komenský, Rousseau, Locke, a vůbec veškerou výchovou, dále stálým zdokonalováním se v jazyku a uplatňováním své znalosti všude v životě praktickém i ve společnosti, nehledíc na úsměšky nevzdělaných nebo neuvědomělých lidí.

Měřítko jazykové správnosti nalezne především, aspoň na venkově a na menších městech, ve vlastním nezkaženém citu jazykovém, který má utužovati pozorováním

nezkažené mluvy našeho lidu. Kdo má porozumění pro svéráz stavitelský, krojový a folklor vůbec, nemůže ho nemíti pro nejvlastnější výraz české duše. Škola poskytuje anebo by aspoň měla vždy poskytnouti každému tolik vědomostí jazykových, aby je mohl udržeti a dále v nich pokračovati podle příručních a populárních spisů vydávaných na očistu našeho jazyka, jež by neměly scházeti v knihovně žádné domácnosti. Vyučování cizím jazykům, kterým se naše dívky učí tak horlivě, mělo by jíti více do hloubky a přispívati zároveň k lepšímu poznání mateřštiny i k jejímu očišťování ode vší cizoty, jak přednášející obšírněji vyložil ve své Methodologii *. Učení moderním jazykům (francštině, angličtině) podle německých mluvnic, jak se děje nezřídka v soukromém vyučování dívčím, zdržuje jen žákyni v postupu a připravuje ji o jasné porozumění novému jazyku i o hlubší vniknutí do mateřštiny. Čtení dobrých spisovatelů českých a správných překladů má obohatiti ducha čtenářčina také po stránce jazykové a slohové. Posléze se doporučuje našim ženám jako každému, aby navštěvovaly přednášky o jazyku českém a písemnictví, které počala Jednota Svatopluka Čecha pořádati minulého roku v Praze a jež mají její péčí býti rozšířeny na všechna česká města, městečka i vesnice.** Příležitosti k poučení skýtá se tedy dosti, jen třeba jí využíti.

Nejlepším dokladem, kterak mohou ženy přispěti k povznesení jazyka, jsou dějiny francouzského písemnictví XVII. století. Náboženskými válkami století XVI., vlivem italským a španělským, jenž zasáhl hluboko do veškerého života francouzského, zdrsněl velice výraz francouzského písemnictví a byl znešvařen cizími živly, k nimž se družil ještě vliv latinisujících učenců. Proti tomuto úpadku jaly se bojovati francouzské dámy ve svých salonech, z nichž zejména markýzka z Rambouilletu proslula svým vkusem a vlivem, a hle! francouzský jazyk a literatura velkého století vděčí zjemňujícímu a zušlechťujícímu vlivu těchto dam z valné části za svoji ryzost a vkus, jež se staly vzorem všem ostatním národům.

LISTÁRNA REDAKCE

Panu A. N. v Ml. B. 1. Slovo na (= tu máš) jest citoslovce (interjekce) vybízecí. Citoslovce (původní, vlastní), jako ha, br, na, no, hm, fuj a p., jsou článkované zvuky, které vznikají bezděčně při rozličných hnutích a popudech duševních; s ostatními slovy nesouvisí a etymologicky (co do tvaru a významu) jich rozbírati nelze. Poněvadž však některá z nich, zvl. vybízecí, blíží se významem tvarům slovesným, zejména imperativu, přizpůsobují se jim i tvarově, t. j. přijímají přípony osobní; tak k »na« přiděláno množ. č. na-te (ná, náte), pol. nacie, k rus. nu-nute, bulh. ela-elate atp. Některá citoslovce (nevlastní) jsou však jiného původu; jsou to různé tvary slovní ustrnulé (zpravidla zkomolené), vtištěné v platnost citoslovcí, na př. hle, hele (z hleď), viď, vida, bodejť, nešť a p. Toho původu jsou také lat. citoslovce age, quaeso, cedo, jež uvádíte ve svém dotaze. — 2. Příklonné -li se připíná k tomu slovu, na němž právě mluvícímu záleží: v otázce tedy k slovu, na nějž

* Dr. J. O. Hruška, Methodologie jazyka francouzského a německého. Praha, 1916. Unie.

** Věstník Jednoty Svatopluka Čecha na povznesení jazyka a písemnictví českého. 1917. F. Topič. Unie.

se tážeme (a jímž pak také po případě odpovídáme), na př.: Máš-li to? (odp. Mám). Ty-li jsi ten, který přijíti má? (odp. Ano, já). Živ-li a zdráv je tvůj otec? (odp. Živ). Již-li tam dole zatopila? (odp. Již). Nejčastěji bývá -li připojováno ovšem k slovesu určitému; tak také a zvláště ve větách podmínečných, na př.: Nemáš-li peněz ... Ale ovšem také: Zima-li na Kateřinu, přilož o peřinu. — Pták upadna do osidla, více-li se trhá, spíše se zaškrtí. — 3. Slovo nářez ve významu »nařezané na lístky studené jídlo masité« jest opáčení něm. slova Aufschnitt; nářez jest slovo staré, ale významu toho ani podobného nemělo, znamenajíc něco naříznutého, nářez, vroubek, Einschnitt. — 4. Vpřed (jako napřed, zpředu, popředu a p.) jsou příslovce (nikoli předložky) tvořené zcela správně; také proti výrazu »postavení vpřed posunuté« není námitky. — 5. Správný tvar je »ropucha«.

Panu O. V. v M. Píšeme posílati, nikoli posýlati (stsl. sylati), protože se nč. tvar vyvinul ze stč. odchylného tvaru posielati (Geb., Hist. ml. I, 38). — V náhradu za cizí »existovati« má nynější spis. čeština vlastně jen sloveso »býti« (po příp. »trvati«); starší »stanu« (stávám a p.), jehož v tom smyslu v starším jazyce hojně bylo užíváno (doklady ze stol. 14.—19. u Jungmanna), vyšlo působením rozličných brusů dnes téměř z užívání. — O stáří přisvědčovacího »jo« (z něm. ja, dial. jo) je na ten čas těžko se vysloviti, protože naše dosavadní slovníky nezaznamenávají toho slova, pokládajíce je za vulgární. Že by úplnému zdomácnění spisovného »ano« překážela jeho dvojslabičnost, nezdá se pravým důvodem; jsou přece jazyky, které mají anebo měly přitakací částice také dvojslabičné (na př. skr., lat., stfr.), ba naopak jazyky, které mají přitakací částice jednoslabičné, rozšiřují je buď opakováním (ja, ja; da, da; tak, tak) anebo spojováním s jinými částicemi (ja wohl, oui certes a p.), užívajíce vedle nich i jiných slůvek víceslabičných (freilich, assurément a p.). — Benátky (vlašské) jsou z něm. Venedig (Geb., Slov. stč. I, 39) patrně stejnou záměnou hláskovou jako barva z varwe, bělpuch z věl a buoch a j. (Geb., Hist. ml. I, 441.). Původ srb. Mletke je nám neznám; také o původu slova »rámus« nelze se prozatím vysloviti: vykládá je sice Matzenauer (Cizí slova str. 289), ale výkladu svému (z něm. dial. rammen) nepřikládá sám váhy.

Panu A. J. ve V. Název původní (podle Sedláčkova Místopisného slovníku hist.) jest Ostrovec; jmen téhož znění je v Čechách velmi mnoho. Množ. číslo Ostrovce vzniklo v řečeném případě (u Mirovic) patrně tím způsobem, že tu jde o dvě osady blízké téhož jména (rozlišené pak na Horní a Dolní Ostrovec); říkalo se tedy na př. »grunt v Ostrovcích«. Označení pomnožné Ostrovce pak zůstalo, i když se mluvilo jen o jedné z obou vsí (z Horních Ostrovců, z Dolních Ostrovců); vliv jiných místních jmen pomnožných, Mirotice, Čimelice a p., mohl při tom ovšem spolupůsobiti (srov. do Teplic, starší k Teplici). Je-li tvar Ostrovce v lidu vžit, nesluší ho měniti a uměle obnovovati tvar původní Ostrovec.

Panu J. S. v H. »Jindavá« jest dialektický tvar příslovce (ob.) jinda, rozšířeného o další příponu -va, jako v mor. (na př. dolnobečevském) skrzevá, stranivá, protivá, jindová. Přípona -va přenesena byla k těmto slovům patrně od jiných příslovcí (teprva, sotva, ledva a p.,), v nichž byla podstatnou součástí. — Jako tykati, vykati (stč. vámkati), pánkati, stč. bohdákati atp. je říkati »ty«, »vy« (»vám«), »pane«, »bohdá«, jako hořekovati je volati »hoře!«, tak dejkati je říkati »dej!«, t. j. dotěravě žádati; vydejkati tedy = vyžadoniti, vylouditi. — Václav nepochází z Věnceslav; první člen toho jména jest váce- (pův. vetje-), které se změnilo časem — ovšem mimo toto vlastní jméno, v němž zůstalo takřka zkamenělé — ve viece, více; proto také Kosmas vykládá jméno Václav latinským »major gloria«. — Jména na -ice (Litoměřice, Hranice, Sušice) jsou původu rozličného a tím se řídí také jejich číslo; zevrubnější poučení najdete v kapitole o místních jmenech v Gebauerově-Ertlově Mluvnici české § 261 a d.

Číslo 7. vyšlo dne 3 července 1917. Z redakce odpovídá dr. Jaroslav Vlček.

Tiskla firma: Th. Venta, společnost s r. o. v Praze-I., v ul. Bílkově č. 17.

JOSEF KRÁL.

Nar. 18. XII. 1853. Zemř. 17. IX. 1917.